

Géza Dávid, Studies in Demographic and Administrative History of Ottoman Hungary, Istanbul: The ISIS Press, 1997, 233 s.

Ahmet TEKİN
(İstanbul Üniversitesi)

Tarih biliminin vazgeçilmez bir özelliği olarak revizyonizm, yeni kaynaklar ve yeni sollar ile birlikte yeni yaklaşımların daha önce inşa edilmiş olan "tarihsel gerçekliklerin" yeniden ele alınmasını kaçınılmaz kılar. Tarih alanında özellikle ulus devlet süreci sonrası geçmişe olan bakış bazı ülkelerde "geçmişleriyle barışma" bazı ülkelerde ise daha "objektif" bir tarih yazımını mümkün kılması ile pek çok tarihçi akademisyen tarafından ilgiyle karşılandı. Özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla baskın hale gelen revizyonist tarihyazımına karşı geleneksel tarihyazımı taraftarı akademisyenler itiraz etmekte gecikmediler. Bu tartışmaların iyiden iyiye somutlaştığı sıralarda ünlü bir Macar Türkolog, Géza Dávid, 1982 yılında tarih camiasında ilgi çekici bulunan *16.Yüzyılda Simontornya Sancağı* adında bir monografi yayımladı. Bu monografi öncesinde ve sonrasında yazdığı pek çok makale de revizyonist olması bakımından önemliydi; çünkü Dávid bu eserlerinde Osmanlı idaresindeki Macaristan'a dair yaptığı çalışmalar ile genel olarak tarihyazımında, özelde ise Macar tarihyazımında yerleşmiş olan birçok varsayımı çürütüyordu. ISIS Press tarafından *Studies in Demographic And Administrative History of Ottoman Hungary* adıyla 1997 yılında yayımlanan eserde bu makalelerinin on altısı bir araya getirildi.

Osmanlı Macaristanı demografik ve idari tarihi üzerine çalışmalardan müteşekkil olan bu kitap temelde tahrir defterlerinden yapılan analizler ve çıkarımlardan oluşuyor. Tahrirler, "Osmanlı maliye teşkilâtında vergilerin ve bu vergileri verenlerin ismen tesbiti için değişik dönemlerde farklı şehirlerde gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri ifade eder."¹ Dávid, bu defterleri analiz ederek tablolar, haritalar ve listeler oluşturmuş ve çalışmalarına bir bakışta görülebilen bir nicelik kazandırmış. Dávid, örneğin, 16. yüzyılda Simontornya Sancağı'nın nüfus azalmasını ele aldığı *Some Aspects of 16th Century Depopulation in the Sanjak of Simontornya* makalesinde tahrir defterlerini kullanarak bazı çıkarımlarda bulunur.² Macar tarihyazımında dönüm noktası olarak kabul edilen Mohaç Savaşı ile Türklerin ele geçirdiği bölgelerde iki yüzyıl boyunca nüfus azalttığı iddia edilir. Oysa Dávid yaptığı tespitlerde daha evvel neredeyse tamamen boş gözükten Tamási nahiyesi gibi yerlerin Türklerin kontrolünde nasıl "şentendiğini" kayıtlara geçen köy, kaza ve çiftlik sayıları üzerinden savunur ve bunu Macaristan'dan diğer bölgelerin kayıtlarıyla karşılaştırarak şu sonuca varır: Türklerin ilerleyişi ile kaybolan veya yıkılan yerleşimler olduğu doğrudur; ancak bunlar oldukça az sayıdaydı ve tahribatın nedeni genellikle savaşın buralarda meydana gelmesiydi. Oysa Osmanlı idaresiyle birlikte daha önce hiç var olmayan yerler ortaya çıkmış ve birçok bölgede de nüfus artmıştı.

Dávid, demografi ile ilgili çalışmalarında yaklaşık nüfusu hesaplayabilmek için standart bir kat sayı alınması konusunda literatürde var olan çalışmalar ile ilgili titiz bir değer-

¹ Mehmet Öz, "Tahrir", *DİA*, Cilt 39, İstanbul, 2010, s. 425.

² Tahrir defterleri nüfusa dair doğrudan bilgiler vermese de vergi verilen yerlerdeki artış ve azalışları tespit ederek yorum yapmayı mümkün kılar.

lendirmede bulunduktan sonra yeni bir metod ihtiyacının gerekliliğine değinir ve hesaplamalarda kat sayı olarak üç rakamını kabul etmenin yanıtıcı olabileceğini savunur. Tahrir defterlerindeki evlenmemiş erkek çocuklarının yaşlarına dair birtakım tespitlerde bulunduğu *The Age of Unmarried Male Children in the tahrir-defters* makalesinde bölgeden bölgeye değişen pratikler ve kayıtlar doğrultusunda ancak mukayese metodu ile en doğru hesaplamaların elde edilebileceğini savunur.

Kitabın yazarı, 16.yüzyıl Osmanlı Macaristan'ında nüfus verileri üzerinden devamlılık ve göç meselesine dair *Data on the Continuity and Migration of the Population in 16th Century Ottoman Hungary* adlı çalışmasında 1546, 1552, 1565, 1570, 1580 ve 1590 yıllarına ait defterleri inceleyerek ailelerin kalıcılığına ya da göç durumuna dair analiz yapar. Çalışmasında daha gerçekçi bir yaklaşım sergileyebilmek için hem tahrir defterleri hem de Macar kaynaklarından elde ettiği verileri metodolojisinde bir takım esneklikleri göz önünde bulundurması gerektiğinin farkında olarak sunan David, hesaplamalarında ailelerin bazı bölgelerde kendi istekleriyle ya da zorunluluktan göç ettiğini tespit ediyor. Lakin bunun sebebini incelenen dönemde bir savaş, yıkım ya da doğal afet meydana gelmediğinden, siyasi ve ekonomik nedenlere bağlı iç göç oluşumu olarak değerlendirir. Elindeki verilerle oluşturduğu tablolar hızlı okumayı kolaylaştırdığı gibi yıllar arasında ve bölgeler arasında göç mukayesesini de kolaylaştırıyor. Dávid, hesaplamaları sonunda her yıl 100 aileden sadece birinin bulunduğu yerden göç etmiş olabileceğini tespit ediyor. Bu çıkarımını 16. yüzyıla ait diğer çalışmalar ile karşılaştırdığında geleneksel tarih çalışmalarınca kabul edilen aksine nüfusun her yerde Macar Krallığı yönünde yüksek olmadığını, örneğin 1546-1590 yıllarına dair Simontornya Sancağının "hareketli nüfusunun" Macar Krallığındaki en düşük orana sahip olduğunu ileri sürüyor.

Makalenin ikinci kısmında ele aldığı Buda bölgesi için de metodunu adım adım açıkladıktan sonra köy ve nahiyeleri birlikte ele aldığı aile reislerinin buradaki bekarlara kıyasla çok daha az oranda göç ettiğini tespit eder. Genel olarak bu hesaplamalar revizyonist bir bakış açısı sunmasının yanı sıra oluşturulan haritalar ile göç yönlerinin takibini kolaylaştırması ve beklenmedik sonuçları ortaya çıkarması sebebiyle kayda değerdir. Dávid'in oluşturduğu tablolar ve haritalar gösteriyor ki, iç göç ne savaş ne de politik belirsizlikten kaynaklanıyordu; çünkü göçler kuzey ve güney doğrultusunda eşit oranlardaydı. Zaten haritalar incelendiğinde belirli bir bölgede yoğunluk oluşmadığı rahatlıkla söylenebilir. Neticede bu makale, Macar tarihyazımında makbul görülmüş olan Türklerin eline geçen bölgelerin nüfus hareketliliğinin Macar Krallığı topraklarına yönelik olduğu yönündeki varsayımların doğru olmadığını iddia ediyor.

Dávid 16. yüzyıl Osmanlı Macaristan'ında kent nüfusunun demografik eğilimlerini incelediği *Demographic Trends of Urban Population in 16th Century Ottoman Hungary* makalesinde yine Macar tarihyazımındaki spekülasyonları revize ediyor. Türk işgali ile kentsel gelişimin baltalandığını iddia eden akademisyenler gibi kentsel değişimin duraklamasını uluslararası sebeplere bağlayan akademisyenlere de Macar tarihyazımının yabancı olduğu Türk kay-

naklarından tespitlerle yeni bir yaklaşım ortaya koyuyor. Tespit ettiği verilerle tablolar oluşturan Dávid, zaman içerisinde nüfusun azaldığı yerler gibi nüfusun ciddi anlamda arttığı yerleri de tespit ediyor ve “Türk işgaliyle tamamen baltalanan kentsel gelişim” gibi bir genel varsayımın kabul edilemeyeceğini öne sürüyor. Elde ettiği verileri literatürdeki genel varsayımlar ile karşılaştırdığında Osmanlı varlığından kaynaklı büyük nüfus değişimlerinin ve farklılaşan veya kaybolan alışkanlıkların olmadığını, en azından varsa bile bunun Osmanlı varlığı ile bağlantılandırılmayacağını savunuyor.

Dávid’in makalelerinin bir araya getirildiği bu kitapta içerik, konu başlıklarına göre arka arkaya sıralanmış olsa okuyucu konular arası geçişlerde anlam bütünlüğünü daha kolay görebilirdi. Örneğin çalışmanın sonlarında yer alan, bölgesel çalışmaları Dávid’in metoduna benzer bir şekilde ele alacak olanlar açısından çok verimli olacak tahrir, timar, mufassal, icmal, ruznamçe, ruus, cizye ve avarız defterleri gibi kaynakların tanıtıldığı, zayıf ve güçlü yanlarının değerlendirildiği, sosyal, ekonomik, finansal ve demografik meseleler açısından değerlerini öğrendiğimiz kaynakların kalem alındığı *The Sancak as the Framework for Research on Ottoman Regional Studies* başlıklı makale daha önlere yer alabilirdi. Böylece Dávid’in faydalandığı kaynakları ve ortaya koyduğu verileri okuyucunun en başından daha iyi anlamlandırabilmesi mümkün kılınırdı.

Öte yandan kitabın içerisinde birbirini tamamlayıcı nitelikte makalelerin bulunması bir konu bütünlüğü sunması bakımından takdire şayandır. Özellikle Osmanlı’nın genel olarak Balkanlar’daki, özelde ise Macaristan’daki idari yapısı ve bunların ele alındığı bölgesel değerlendirmeler başarılı bir bütünlük arz ediyor. Dávid, Osmanlı’nın Balkanlar’daki (Rumeli) yönetim yapısı ve politikalarının Macaristan ile benzerlikler taşıdığı kadar farklılıklar da taşıdığını öne sürdüğü *Administration in Ottoman Europe* adlı makalesinde, Macaristan’ın **Osmanlı’nın batı sınır bölgesi olmasını** ve Rumeli’ye kıyasla Osmanlı yönetimine daha geç girmesini bu farklılıkların temel **sebebi olarak görüyor**. Bunun neticesinde de, irili ufaklı idari yapıların daha bütüncül yapılar olarak askeri hedefler doğrultusunda birleştirilmesi, Macaristan’da beylerbeyliği kurulması ve eyalet oluşturulması gibi süreçleri değerlendirir.

Macaristan’daki bu farklı yönetim bölgelerine dair makalelerin birinde Arad ve Gyula sancakbeylikleri (*The Sancakbegis of Arad and Gyula*), birinde Veszprém (*The Sancaq of Veszprém*) ve bir diğerinde Simontornya sancağı (*Financial Policy in a Hungarian Sanjaq, The case of Simontornya*) ele alınıyor. Dávid, 16. yüzyılda bu sancaklardaki beylerin listesini temin etmenin yanı sıra buradaki gelir farklılıklarına değinip olası sebepleri üzerine tartışıyor. Benzer bir metot ile 16. yüzyılda Budin beylerbeylerinin gelirlerini ve gelir kaynaklarını ele aldığı *Incomes and Possessions of the Beglerbegis of Buda in the Sixteenth Century* adlı makalede beylerbeyi olarak atanan kişinin yaşına, ailesine, asilliğine vs. göre değişen gelirlerini oluşturduğu tablolarda kronolojik olarak gösteriyor ve bunlardan oluşturduğu harita ile bu gelirlerin çeşitlerine göre Macaristan coğrafyasındaki dağılımını karşılaştırmalı olarak sunuyor. Bu makalede sultanın en iyi gelir yerlerini elinde tutup tutmadığını sorgulayan Dávid,

çalışmasının sonunda sultanların iyi korunaklı yerleri elinde tuttuğu fakat iyi geliri olan tüm yerler için bunu yapmadığını ve beylerbeylerin dikkat çeken gelirlere sahip olduğunu tespit ediyor.

Kitabın sonunda yer alan iki makale, *Assigning a Zeamet in the 16th Century: Revenue-Limits and Office Holding* ve *Turkish and Tatar Soldiers in Rákóczi's Army*, kendi içerisinde anlam bütünlüğü olan çalışmalar olarak göze çarpıyor. 16. yüzyıl zeamet alanlarının tahsisini incelerken bunların literatürde kalıplaşmış olan varsayımların aksine sabit bir gelir sınırı içerisinde kalmadığını tespit ediyor. Osmanlı çalışmalarında 20,000 ile 99,000 akçe geliri olan yerlerin zeamet olarak adlandırılmasına rağmen, ruznamçelerden faydalanarak yaptığı çalışmasında Macaristan'da bu durumun hatırısayılır oranda farklılıklar gösterdiğini savunuyor. Yaptığı tablolarda 300,000 akçeyi geçen zeametler bile olduğunu gösterdiği gibi sözde "alt limiti" 100,000 akçe olan hassa arazilerinin de bu miktardan daha aşağıda geliri olan yerler olabildiğini gösteriyor. Yani literatürdeki gibi çizilen keskin çerçevenin aksine ne zeametın üst limiti ne de hassanın alt limiti pratikte daima gözetilen bir şey değildi.

David, kitabın son makalesinde ise Bağımsızlık Savaşı için Rákóczi'nin ordusunda gönüllü olarak bulunan Türk ve Tatar askerlerin listesini sunuyor. Bu listede askerlerin rütbelerini, yaşlarını, atlarının olup olmadığını, ne tür silah taşıdıklarını (pistol ya da kılıç) ve medeni hallerini görmek mümkün. Yazarın makaleyi ele almasındaki gaye buradaki gönüllü Türk ve Tatarların Bağımsızlık Savaşı'ndaki yardımlarını hatırlayıp bunları anmak ve bugün iki devlet arasındaki ilişkilerin daha da iyileştirilmesi yönünde pozitif hatıraları gün yüzüne çıkarmak.

Annales Ekolü'nün iyice yayıldığı ve kabul gördüğü dönemlerde Dávid, bu ekolden etkilenmiş ve araştırmalarını coğrafya, istatistik ve ekonomi gibi disiplinlerden beslemiştir. Bunun yanı sıra Géza Dávid, hem Osmanlı arşiv kaynaklarını hem de Macar kaynaklarını kullanarak iki farklı birincil kaynak grubundan besleniyor ve ortaya koyduğu eserlerinde literatürde yerleşmiş olan varsayımların yerine daha gerçekçi ve geçerli argümanlar sunuyor. Ayrıca, ikincil kaynak kullanımında Türkçe, Fransızca ve Almanca kullanması onun öne sürdüğü tezleri desteklemesini hem kolaylaştırıyor hem de tutarlılığını artırıyor.